

ایران دارد قبایل عراق را از دست می‌دهد

به قلم فیلیپ اسمیت (/fa/experts/fylyp-asmyt/)

۴ دسامبر ۲۰۱۹

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/iran-losing-iraqs-tribes

العربية (/ar/policy-analysis/ayran-tkhsr-alqbayl-alraqyt/)

درباره نویسنده

فیلیپ اسمیت (/fa/experts/fylyp-asmyt/)

فیلیپ اسمیت همکار انستیتو واشنگتن در بازه زمانی ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۹.

آقای اسمیت به عنوان محقق حوزه خاورمیانه و گروه‌های نظامی شیعه در دانشگاه ایالت مریلند آمریکا فعالیت داشته و مدیریت وبلاگ «Hizballah Cavalcade» را برعهده داشته است.

او همچنین در موسسه «Institute monograph» در سال ۲۰۱۵ مقاله جهاد شیعه

تحلیل کوتاه

تعدادی از قبایل قدرتمند عراق به خاطر عصبانیت از سوء رفتار شبه‌نظامیان ایرانی و ناکامی‌های روزافزون بغداد سنت وفاداری فرقه‌ای خود را کنار می‌گذارند و برای محافظت از نیازهای اساسی خود گاه با خشونت عمل می‌کنند

تازه‌ترین تحولات در عراق از تشدید اعتراضات سراسری تا استعفای این هفته نخست‌وزیر عادل عبدالمهدی باعث برجسته شدن موضوع آینده نفوذ ایران بر بغداد شده است. تهران غالباً عروسک‌گردانی ترسیم می‌شود که می‌تواند شبه‌نظامیان شیعه تابع خود و سایر گروه‌های نیابتی‌اش را کاملاً در خدمت اهدافی که در عراق دارد به کار گیرد. با این وجود بسیاری از این بازیگران تعهداتی در وفاداری به قبیل خود دارند که با وفاداری‌شان به ایران مرتباً تضاد پیدا می‌کند. بخشی از این تضاد ناشی از اقداماتی است که گروه‌های نیابتی علیه رهبران قبایل انجام داده‌اند و بخشی از آن هم به این خاطر است که شبه‌نظامیان عمدتاً نتوانسته‌اند امنیت کافی ایجاد کنند یا فساد را سرکوب کنند. بدین ترتیب حتی در حالی که تهران به تلاش خود برای حفظ انسجام دولت عراق و کنترل آن ادامه می‌دهد قدرت شیعه و قدرت قبایل آمیخته از شیعه و سنی می‌تواند اهرمی برای فشار به گروه‌های نیابتی ایران – از جمله نیروهای حشد شعبی – باشد که مأموریت یکدست‌سازی و کنترل دولت را دنبال می‌کنند.

معمای خفاجی

خفاجه یکی از قبایل اصلی شیعه در جنوب عراق نمونه‌ای از دو روند کلیدی است: این که چگونه قبایل به حمایت از قوی‌ترین اسب تمایل دارند و این که چگونه تلاش‌های تهران برای تحت فشار قرار دادن آنها می‌تواند نتیجه معکوس داشته باشد. در دوران حکومت صدام حسین عناصری از قبیل خفاجه هزاران جنگجو برای پیوستن به نیروهای مسلح صدام حسین فرستادند. هم در جنگ ایران و عراق و هم زمانی که همکیشان شیعه آنها در جنوب شورش ۱۹۹۱ را آغاز کردند اما وقتی دوره پس از اشغال سال ۲۰۰۳ به اتمام رسید و قیام در سوریه به جنگ ختم شد بخش‌های بسیاری از قبیل به سمت همپیمانی بیشتر با سازمان‌های تحت حمایت ایران گرایش پیدا کردند.

به عنوان مثال در سال ۲۰۱۲ شیخ اوس الخفاجی -روحانی این قبیله- از مقتدی صدر یکی از رهبران شیعیان عراق جدا شد و گروه «قوات ابوالفضل العباس» را با حمایت ایران تشکیل داد. این گروه در کار استخدام و اعزام جنگجو در حمایت از رژیم اسد در سوریه فعال بود. یکی دیگر از چهره‌های برجسته این قبیله شیخ رعد الخفاجی است. از قرار او به عنوان فرمانده کتائب حزب‌الله خدمت کرد که یکی از پرشورترین و ایدئولوژیک‌ترین گروه‌های نیابتی ایران است و ایالات متحده آن را گروهی تروریستی اعلام کرده است.

با این وجود از فوریه ۲۰۱۹ نگرش قبیله به تدریج درباره این نوع روابط تغییر کرده یعنی زمانی که نیروهای حشد شعبی شیخ اوس را دستگیر و گروه قوات ابوالفضل العباس را منحل کردند. این سرکوب شبه‌نظامیان (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/making-sense-of-the-arrests-within-iraqs-pmf>) ظاهراً با این موضوع توجیه شد که او تهران را متهم کرده است که در قتل یکی از اعضای قبیله یعنی علاء مشذوب رحمان‌نویس مشهور به خاطر انتقاد از دخالت ایران در عراق دست داشته است. پیش از این قوات ابوالفضل العباس از عمومی کردن موضوعات قبیله‌ای اجتناب کرده بود و شیخ اوس صریح‌اللهجه بر مسائل فرقه‌ای و امنیتی تمرکز داشت. با این حال پس از دستگیری وی نگرانی‌های قبیله‌ای در مرکز توجه قرار گرفت.

برای نمونه در بصره رهبران خفاجی چهل‌وهشت ساعت به دولت مرکزی مهلت دادند تا از محل نگهداری شیخ و وضعیت جسمی وی اطلاع‌رسانی کند و عادل الخفاجی از رهبران محلی خفاجه تهدید کرد که در واکنش به این بازداشت می‌تواند پست‌های مرزی با ایران را ببندد. بخش بغدادی خفاجه نیز خواستار آزادی وی شد و اعتراضاتی را بیرون از منطقه سبز و در نزدیکی دفاتر بسته‌شده قوات ابوالفضل العباس در پایتخت به راه انداخت.

در ماه می قبیله خفاجه اعلام کرد که شیخ اوس آزاد شده و اتهامات علیه وی کنار گذاشته شده است اما آشتی‌چندانی با تهران دیده نمی‌شود. دو ماه بعد گزارش شد که خواهر شیخ و خانواده وی در اهواز ربوده شده‌اند. اگرچه آنها به‌زودی خود را از دست ربایندگان نجات دادند اما این حادثه شاید روش تهران برای اخطار به شیخ بود که راه همکاری بیشتر یا حداقل انفعال را در پیش گیرد. اما شیخ عقب‌نشینی نکرد و در حمایت از اعتراضات ضد دولتی و ضدایرانی که در پاییز امسال در سراسر کشور به راه افتاد صحبت کرد. او از صفحات خود در رسانه‌های اجتماعی برای بحث در این زمینه استفاده کرد که تظاهرکنندگان مطالبات مشروعی دارند. به همین ترتیب سایر اعضای قبیله خفاجه به‌ویژه جوانان در حمایت از اعتراضات بنرهایی را در اطراف بغداد برپا کردند.

بیداری قبایل آمیخته

برخی قبایل معین که بیشتر به این بحث مربوط می‌شوند کاملاً از نظر ترکیب شیعه هستند اما برخی دیگر آمیخته‌اند و بخش‌های قابل توجهی از آنها اهل سنت‌اند. برخی از این قبایل اکنون اختلافات فرقه‌ای خود را کمتر مطرح می‌کنند و رویکردی متحدتر اتخاذ کرده‌اند و دلیل آن خشم فزاینده از فشار ایران/گروه‌های نیابتی ایران است. به‌علاوه احساس می‌کنند که از سوی بغداد به آنها کم‌توجهی می‌شود و همیشه نگرانی‌هایی هم درباره امنیت خود دارند.

خرزرج این قبیله در شمال بغداد در استان صلاح‌الدین مستقر است. اعضای شیعه آن در اطراف دجیل متمرکز هستند و بیشتر اعضای سنی آن در نزدیکی تکریت زندگی می‌کنند. به دلایلی که ذیلاً می‌آید اعضای مختلف این قبیله برخوردهای زیادی با عناصر حشد شعبی -که تحت کنترل ایران است- داشته‌اند.

در مارس ۲۰۱۵ *العرب* گزارش داد که شبه‌نظامیان تحت کنترل ایران سرایا طلیعه الخراسانی (تیپ هجدهم حشد شعبی) اعضای از قبیله خرزرجی را ربوده و تعدادی نامعلوم از اعضای شیعه آن را کشته‌اند. در پاسخ ساکنان خرزرجی محل اعضای از این گروه شبه‌نظامی را ربودند.

انتقام‌جویی مشابهی وقتی اتفاق افتاد که حسین الفیصل الخرزرجی یک سرهنگ دوم در وزارت کشور در ماه جولای سال ۲۰۱۸ به دست «افراد مسلح ناشناس» ترور شد. ظن غالب در مورد قاتلان این بود که از اعضای عصاب اهل الحق هستند. عصاب از گروه‌های نیابتی برجسته ایران است و تیپ‌های ۴۱، ۴۲ و ۴۳ حشد شعبی را تشکیل می‌دهد. هنگامی که تشییع‌کنندگان جنازه سرهنگ از نجف به دجیل باز می‌گشتند عصاب اهل الحق دو شیخ برجسته خرزرجی را ربودند. بعداً اجساد اعدام‌شده آنها پیدا شد. این حادثه چندین روز درگیری در پی داشت و باعث کشته شدن چهار عضو عصاب اهل الحق و سه خرزرجی شد. رهبران خرزرجی علناً از عصاب اهل الحق خواستند تا از دجیل و دیگر مناطق قبیله‌ای با اکثریت شیعه خارج شود و خواسته‌شان این بود که نیروهای این گروه جای خود را به شبه‌نظامیان مقتدی صدر یعنی سرایا السلام بدهند. این پیام واضحی بود در حمایت از گروه صدر که رقیب اصلی شیعه ایران است و عصاب اهل الحق هم از همان گروه انشعاب کرده است.

به گزارش *القدس العربی* این درگیری‌ها از تازه‌ترین درگیری‌های دوطرفه است که نادیده مانده است. خرزرجی‌ها و عصاب اهل الحق

حداقل به مدت یک سال در حال جنگ بوده‌اند از قرار عصاب اهل الحق چندین عضو خزرجی را که وابسته به سرایا السلام و نیروهای امنیتی عراق بوده‌اند ترور کرده است گروه عصاب همچنین به انجام فعالیت‌های تبهکارانه که هدف آن اعضای خزرجی و دارایی‌های ارضی آنهاست متهم شده است

با وجود جلسات آشتی میان دو قطب متخاصم تنش همچنان ادامه دارد به قول یکی از شیعیان خزرجی که از جنگجویان سابق سرایا السلام است و مایل بود نامی از او برده نشود «حتی اگر اوضاع [با گروه‌های تحت حمایت ایران در مناطق مان] آرام باشد ما دیگر آنها را نمی‌خواهیم ... اعتراضات ما به بسیاری از مسائل مربوط می‌شود» و این موضوع یکی از موضوعات بااهمیت است»

شماره ۱۶ از سال ۲۰۱۶ اعضای این قبیله به چرخش گسترده‌تر عراق به سمت هویت قبایلی قوی‌تر - به عنوان نقطه کانونی جامعه و سیاست - کمک کرده‌اند نفوذ شمر که از بزرگ‌ترین قبایل خاورمیانه است در عربستان سعودی کویت عراق و سوریه گسترش دارد و اعضای سنی و شیعه آن دارای طیف‌های متنوعی از تعلقات هستند به عنوان مثال برخی از شیعیان شمر به رهبران سرسختی از شبه‌نظامیان فرقه‌گرای مورد حمایت ایران تبدیل شدند برخی از اهل سنت شمر به داعش پیوستند بخش دیگری از سنی‌ها به سلک شبه‌نظامیان ضد داعش درآمدند و برخی از حمایت جناح‌های شورشی ارتش آزاد سوریه دست برداشتند تا به حمایت از شبه‌نظامیانی بپردازند که تمایل قبیله‌ای قوی‌تری در حفاظت و پیشبرد منافع منطقه‌ای شمر دارند (مثل قوات الصنادید).

این چرخش اخیر به عراق هم سرایت کرد به‌ویژه پس از آن که داعش بیش از سی عضو قبیله شمر را ربود و به مناطقی در شمال بغداد در بهار و تابستان ۲۰۱۸ حمله کرد وقتی دولت مرکزی و گروه‌های نیابتی ایران نتوانستند به شیوه مناسبی در قبال این حوادث عکس‌العمل نشان دهند این موضوع به نقطه عطفی برای چرخش بسیاری از اعضای شمر تبدیل شد

امروز حسین علوان جنگجوی سابق جیش المهدي مقتدی صدر که در گذشته با چندین گروه شبه‌نظامی تحت حمایت ایران ارتباط داشت رهبر و سخنگوی شیعیان شمر است و به دنبال تامین محافظت بیشتر خدمات بیشتر و به رسمیت شناخته شدن بیشتر از سوی دولت عراق است در چندین مصاحبه‌ای که با او داشته‌ام می‌گوید: «سنی یا شیعه ما برای قبیله خود هر کاری می‌کنیم ... ارتش و [حشد شعبی] به اندازه کافی برای امنیت کار نمی‌کنند ... ما قبلاً فرماندهان این گروه‌ها [حشد شعبی] بودیم اما ما به نیرویی از خودمان نیاز داریم ... تا پیامی ارسال کنیم» در جولای ۲۰۱۸ بخش‌هایی از این قبیله با تشکیل «لواء شمر بغداد» آن پیام را ارسال کردند اگرچه این تیپ به طور نظامی به کار گرفته نشده است اما حامیان آن همچنان در اعتراض به وضع نامناسب معیشت قبیله فعال اند این کارزار باعث شده است تعدادی از اعضای شمر در تظاهرات گسترده اخیر در بغداد و سایر شهرها حضور یابند

بسیج و خشونت قبیله‌ای

برخی از عناصر این قبیله‌ها به غیر از ابراز حمایت از اعتراضات ملی نقش مهمی در سوبه‌های خشن‌تر قیام اخیر بازی کرده‌اند این عناصر در بغداد بصره ذی‌قار و میسان رهبری تظاهرات را در تدوین تاکتیک‌های اعتراضی بستن جاده‌ها و حتی تلافی‌جویی در برابر گروه‌های تحت حمایت ایران بر عهده داشته‌اند

گرایش به انتقام‌جویی وقتی بیشتر شد که معترضان پرشماری توسط نیروهای امنیتی دولت و واحدهای حشد شعبی تحت حمایت ایران کشته شدند از آن زمان به بعد گروه‌های قبایلی رویارویی‌های بغداد را شکل دادند و صدای اصلی در فشار به دولت برای کنترل نیروهای خود و نیروهای حشد شعبی هستند در موارد دیگر این واکنش بسیار نیرومندتر بوده است در ۲۵ اکتبر برخی از مردم قبایل تصمیم گرفتند به تلافی اعضای کشته‌شده خود دست به سوزاندن بیش از ده دفتر مرکزی سازمان‌های تحت حمایت ایران در جنوب عراق بزنند

اقتدار صدر کاهش می‌یابد

مقتدی صدر کوشیده است چهره سیاسی کسانی باشد که به نفوذ ایران و سوءرفتارهای دولت اعتراض دارند اگرچه نفوذ وی در سیاست ملی همچنان قابل توجه است با این حال کنترل او بر متحدان‌اش در میان قبایل ممکن است محدودتر باشد شهرک صدر زاغه‌نشینی در بغداد منطقه اصلی پشتیبانی از او و محل سکونت هزاران نفر از اعضای قبایل است که از مناطق روستایی به اینجا نقل مکان کرده‌اند این شهرک برخی از شدیدترین اعتراضات را به خود دیده است بر اساس گزارش ۲۰ نوامبر نیویورک تایمز یکی از رهبران اعتراضات که با صدر مرتبط است برای بسیج تظاهرکنندگان به جای استفاده از دفاتر شخصی صدر بر شبکه‌ای از ارتباطات قبایلی متکی بوده است در حقیقت بسیاری از راهپیمایی‌هایی که در اواسط ماه اکتبر بغداد را تکان داد از طریق چنین شبکه‌هایی صورت گرفت به‌خصوص پس از آن که معلوم شد برخی از اعضای قبایل در میان مصدومان یا کشته‌شدگان اوایل اکتبر هستند

تردیدها درباره میزان اقتدار صدر بر قبایل شیعه پس از آن مطرح شد که یک فرمانده عصاب اهل الحق و برادرش در همان ماه اکتبر به دنبال ادعای کشته شدن ده معترض در عماره به قتل رسیدند^۱ به گفته برخی از کنشگران این حادثه ناشی از درگیری میان سرایا السلام و عصاب اهل الحق بوده است که نشان می‌دهد برخی از اعضای شبه‌نظامیان وابسته به صدر ممکن است به دلیل نگرانی از منافع محلی و قبیله‌ای‌شان سرخود وارد درگیری شده باشند^۲ از آن زمان صدر گفته است که ممکن است از سرایا السلام بخواهد تا از «اعتراضات محافظت» کند ضمن آن که از تظاهرکنندگان می‌خواهد تا رویکردی غیرخشونت‌آمیز داشته باشند^۳ این شاید کوششی برای پس گرفتن موقعیت خود در میان جناح‌های قبایلی باشد که به طور روزافزون خودمختار عمل می‌کنند^۴ اما این مانورها ممکن است پتانسیل خشونت را افزایش دهد به ویژه اگر به سابقه رابطه تلخ صدری‌ها با تهران که مدت‌هاست ادامه دارد توجه کنیم و درخواست‌های قبایل برای انتقام برکناری عبدالمهدی فکدان تغییرات اساسی و واکنش مشت آهنین امنیتی از سوی بغداد و گروه‌های نیابتی ایران^۵

گزینه‌های سیاست‌گذاری ایالات متحده

در تلاش برای یافتن راه‌های خلاقانه برای دور کردن قبیله‌های شیعه و سنی از ایران حداقل به طور موقت سیاست‌گذاران باید به موضوعات واقعی که اکنون این جناح‌ها بر آن متمرکز هستند توجه نشان دهند^۶ به عنوان مثال ایالات متحده مدت‌هاست بر تدارک راه‌حل‌های امنیتی و نظامی برای دولت مرکزی در بغداد تمرکز داشته است^۷ اما با گسترش حوزه این تمرکز به بازآموزی و تجهیز برخی بخش‌های متعلق به قبایل شیعه محلی و واشنگتن می‌تواند کارهای بیشتری برای نشان دادن قدرت نرم و سخت خود ضمن مقابله با ایران انجام دهد^۸

شاید از همه مهم‌تر شکایت مداوم قبایل سرخورده شیعه از فقدان خدمات و کار است^۹ در گذشته بسیاری از قبایل برای تامین این نیازها شبکه‌های حمایتگر خود را در داخل دولت عراق ایجاد می‌کردند اما به نوبی فزاینده درها به روی آنها بسته می‌شود^{۱۰} شبکه‌های حمایتگر روبه‌رشد ایران نیز برای برآوردن این نیازها اقدام‌چندانی نکرده‌اند^{۱۱} در این فضای سیاسی کمک‌های ایالات متحده وقتی به‌درستی اجرا شود می‌تواند بسیار موثر باشد به خصوص از طریق سازمان‌های غیردولتی و معتبر اروپایی بین‌المللی و محلی که در آموزش چهره‌های مطرح قبایل برای حکمرانی ارائه خدمات و تأمین تجهیزات زیربنایی مورد نیاز فعال اند^{۱۲} این تلاش نیازمند تمرکز بر موضوع با جزئیات بیشتر در واشنگتن است نه فقط برای اجرا در سطح راهبردی کلان بلکه در سطح شهر و روستا^{۱۳}

سرانجام مقامات آمریکا باید متوجه باشند که موضوعات قبایلی به‌ندرت در نشریات عرب‌زبان و برنامه‌های تلویزیونی عربی مورد توجه قرار می‌گیرد^{۱۴} طرح و عمومی‌سازی این موضوعات در رسانه‌های مستقل و مستقر در ایالات متحده و تحت حمایت این کشور مانند تلویزیون الحره عراق می‌تواند رساننده صدای قبایل باشد^{۱۵} به علاوه چنین کاری نشان خواهد داد که مداخله ایالات متحده بسیار سبک‌تر و با ملاحظه‌تر از رویکردهای مشت آهنین و غالباً ناکارآمد ایران است^{۱۶}

*فیلیپ اسمیت کارشناس گروه‌های نیابتی ایران و هموند سورف در انستیتو واشنگتن است^{۱۷} وی مبتکر پروژه نقشه شبه‌نظامیان شیعه (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-shia-militia-mapping-project>) در این انستیتو است^{۱۸}

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Bennett's Bahrain Visit Further Invigorates Israel-Gulf Diplomacy

أوربة ٢٠٢٢ ١٤

◆
Simon Henderson

[\(/policy-analysis/bennetts-bahrain-visit-further-invigorates-israel-gulf-diplomacy\)](#)

BRIEF ANALYSIS

Libya's Renewed Legitimacy Crisis

أوربة ٢٠٢٢ ١٤

◆
Ben Fishman

[\(/policy-analysis/libyas-renewed-legitimacy-crisis\)](#)

BRIEF ANALYSIS

The UAE Formally Ceases to be a Tax-Free Haven

أوربة ٢٠٢٢ ١٤

◆
Sana Quadri ,
Hamdullah Baycar

[\(/policy-analysis/uae-formally-ceases-be-tax-free-haven\)](#)

TOPICS

[\(fa/policy-analysis/dmkrazy-w-aslah/\)](#) ديمقراسى و اصلاح

[\(fa/policy-analysis/rb-w-aslam-syasy/\)](#) عرب و اسلام سياسى

[\(fa/policy-analysis/nzamy-w-amnyty/\)](#) نظامى و امنيتى

REGIONS & COUNTRIES

[\(fa/policy-analysis/raqq/\)](#) عراق

[\(fa/policy-analysis/ayran/\)](#) ايران

